

DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2019.06>
УДК 343.98

О. Ю. Будулуков,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри криміналістики

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1598-0542>

e-mail : oblehrer@gmail.com

ПЕРЕДІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТАКТИЧНИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛІСТИЦІ

Розглянуто основні фактори, поява та існування яких вважаються інформаційною основою виникнення тактичних рішень у криміналістиці.

Акцентовано увагу на з'ясуванні інформаційних джерел, які сприяли появі нового поняття в криміналістиці і криміналістичній тактиці. Наголошено на існуванні низки факторів, що мають загальний і окремий характер по відношенню до виникнення поняття «тактичне рішення» в криміналістиці. Указані фактори поділяються на дві групи, пов'язані: 1) із зародженням і розвитком теорії прийняття рішень; 2) із зародженням і розвитком криміналістичної тактики та її засобів.

Ключові слова: криміналістична тактика; тактичне рішення; теорія прийняття рішень; кримінальне правопорушення.

Постановка наукової проблеми. Тактичне рішення в криміналістиці пов'язане з використанням тактичних засобів під час розслідування кримінальних правопорушень. Застосування засобів криміналістичної тактики в розслідуванні обумовлено поведінковим чинником осіб, зацікавлених у приховуванні від слідства інформації щодо правопорушення. У зв'язку з цим встановлення осіб, винних у скоєнні правопорушення, та отримання доказів їх причетності до нього, здійснюється шляхом ситуаційного використання зазначених засобів. При цьому вибір засобів криміналістичної тактики, визначення часу і місця їх застосування, послідовності, а також інтенсивності — здійснюється шляхом прийняття тактичних рішень.

Тактичні рішення є різновидом рішень, які приймаються людьми. Не можна стверджувати, що дані рішення можуть бути використані тільки під час розслідування правопорушень. Вони застосовуються і в науці управління¹, і в ігрових ситуаціях, і в інших випадках, пов'язаних з людською діяльністю. Однак тактичні рішення під час розслідування кримінальних правопорушень мають певну специфіку, яка обумовлюється сферою їх використання. Регламентація визначеної сфери кримінальним процесуальним законом наповнює вказані рішення спеціальним змістом, властивим тільки їм. Виникненню поняття

¹ Кузьміна Л. П. Развитие теории принятия решений в менеджменте. Вестник Казанского энергетического университета, 2009. №2. С. 53.

«тактичне рішення» і введенню його в термінологічний апарат криміналістичної тактики сприяла низка факторів. Досі дана проблематика при розгляді тактичних рішень у криміналістиці досліджувалася лише фрагментарно. Однак залишення без уваги передісторії виникнення тактичних рішень у криміналістиці не дозволяє здійснити дослідження їх теоретичних основ у повному обсязі.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Розгляд окремих питань, пов'язаних з передісторією виникнення тактичних рішень у криміналістиці, ми знаходимо в роботах Р. С. Белкіна, В. М. Бикова, О. Ю. Головіна, А. В. Дулова, Ю. І. Новіка, С. І. Цветкова, С. Ю. Якушина¹ та ін. Ці вчені висвітлювали різні аспекти тактичних рішень, доповнюючи наукові знання новими даними щодо досліджуваного об'єкта.

Мета статті - визначити й розкрити фактори, що вплинули на виникнення тактичних рішень у криміналістиці; реалізація цієї мети досягається шляхом аналізу та синтезу наукових робіт та інших літературних джерел з даної проблематики.

Викладення основного матеріалу дослідження. Передісторія виникнення тактичних рішень у криміналістиці пов'язана з існуванням низки факторів, які сприяли появі нового поняття в криміналістиці і криміналістичній тактиці. Вказаним факторам притаманний загальний та

¹ *Белкин Р. С.* Курс советской криминалистики: в 3 т. Т. 3. *Криминалистические средства, приемы и рекомендации.* Москва : Акад. МВД СССР, 1979. С. 91; *Белкин Р. С.* Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. От теории – к практике. Москва : Юрид. лит., 1988. С. 104–136; *Белкин Р. С.* Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики. Москва : НОРМА, 2001. С. 160–162; *Белкин Р. С.* Криминалистическая энциклопедия. Москва : Мегатрон XXI, 2000. 2-е изд. доп. С. 219; *Белкин Р. С.* Курс криминалистики: в 3 т. Т. 3. Криминалистические средства, приемы и рекомендации. Москва : Юристъ, 1997. С. 156–201; *Быков В. М.* Тактическое решение следователя. *Уголовно-правовые и процессуальные гарантии защиты конституционных прав граждан.* Калинин, 1980. С. 114; *Головин А. Ю.* Криминалистическая систематика. Москва : ЛексЭст, 2002. С. 253; *Дулов А. В., Новик Ю. В.* Понятие и структура тактического решения, принимаемого следователем при производстве следственного действия. *Теоретические проблемы криминалистической тактики.* Свердловск, 1981. С. 47; *Новик Ю. И.* Научные основы принятия тактических решений при производстве следственных действий : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Минск, 1979, С. 3–20; *Цветков С. И.* Состояние и перспективы использования данных науки управления в криминалистике : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 1977. С. 8–9; *Цветков С. И.* Криминалистическая теория принятия тактических решений : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 1992. 41 с. URL: <https://mydisser.com/ru/catalog/view/6/349/9027.html> (дата звернення 05.09.2019); *Якушин С. Ю.* Тактические решения следователя и средства их реализации при расследовании преступлений: исходные положения частной криминалистической теории. *Ученые записки Казанского гос. ун-та*, 2008. Т. 150. Кн. 5. С. 240.

окремий характер по відношенню до виникнення поняття «тактичне рішення в криміналістиці». Розглянемо їх більш докладно.

Фактори, які сприяли виникненню тактичних рішень у теорії криміналістики, пов'язані: 1) із зародженням і розвитком загальної теорії прийняття рішень; 2) із зародженням і розвитком криміналістичної тактики та її тактичних засобів.

Розглянемо першу групу факторів, пов'язаних із зародженням та розвитком теорії прийняття рішень. У зв'язку з тим, що дана інформація представлена значною кількістю наукових робіт, обмежимося лише основними, які мають концептуальне значення в розвитку теорії прийняття рішень.

Термін «теорія прийняття рішень» введений в науковий обіг Є. Л. Леманном у 1950 р., проте окремі аспекти теорії почали своє формування набагато раніше, ще в середині XVII ст. Фундаментом зазначеної теорії вважаються теорія ймовірностей і математичної статистики. Саме до дослідження даних галузей знань звернулися французькі математики Б. Паскаль і П. Ферма, досліджуючи математичну модель імовірності наслідків в азартних іграх (ігри в кістки і рулетку)¹. Приблизно в цей же час з'являються роботи Х. Гюйгенса, Я. Бернуллі, А. де Муавр, П.-С. Лаплас, К. Ф. Гаусс і С. Д. Пуассон, які також були присвячені проблемам ймовірності настання певного результату при прийнятті рішень².

На підставі розробок у сфері теорії ймовірності стали з'являтися наукові роботи з математичної статистики. Першим серед математиків був К.-Ф. Гаусс, який у 1795 р. дослідив і обґрунтував метод найменших квадратів, що був використаний для обробки астрономічних даних. Значний внесок у математичну статистику здійснили такі вчені, як К. Пірсон, Р. Фішер, А. М. Колмогоров, М. В. Смирнов, А. Вальд³.

Інтерес до дослідження проблеми прийняття рішень був викликаний розвитком суспільства, зростанням виробництва і появою великих підприємств, які потребують ефективного управління. Необхідність вирішення складних і багаторівневих завдань сприяла науковому пошуку шляхів їх вирішення.

У першій половині XX ст. математичні методи прийняття рішень отримали подальший розвиток в роботах американських вчених Дж. фон Неймана і О. Моргенштерна. У 1944 р. ними була підготовлена монографія «Теорія ігор і економічна поведінка», у якій були викладені основні положення математичної теорії ігор і закладені основи теорії економічної поведінки⁴.

¹ Костикова А. В. Исторические аспекты развития теории принятия решений. *Философия науки*. 2012. №4 (55). С. 88.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Костикова А. В. Знач. праця. С. 89.

Щодо прийняття рішень, то вказана теорія ігор передбачає здійснення опису процесів прийняття оптимальних рішень. При цьому в ситуації невизначеності і наявного конфлікту між протидіючими сторонами, акцент не завжди робиться на рішеннях усвідомлених і цілеспрямованих.

Напрацювання теорії прийняття рішень, що тільки почала втілюватися у практичну діяльність, були використані під час Другої світової війни. Отриманий досвід показав ефективність наукового підходу при прийнятті рішень різного роду. Так, під час війни в Англії група вчених на науковому рівні вирішувала питання оптимального розміщення об'єктів цивільної оборони, вогневих позицій, оптимізації глибини підриву протичовнових бомб і конвою транспортних караванів на морі¹. Після закінчення військових дій ученими був здійснений аналіз втрат і втрачених можливостей через прийняття неправильних рішень. Необхідно зазначити, що наукові дослідження того часу призвели до створення формального базису теорії прийняття рішень. У результаті наукового пошуку з'явилися самостійні наукові напрямки, які тепер відомі як «дослідження операцій» і «кібернетика»².

Теорія ігор до початку 50-х років ХХ ст. залишалася формальною теорією в рамках математики, яка в основному розглядала економічні моделі розвитку виробництва матеріальних благ. Однак вже з 1950-х рр. методи теорії ігор починають застосовувати не тільки в економіці, але й у біології, кібернетичі, техніці.

Основними передумовами формування елементів теорії прийняття рішень, на думку А. В. Костикової, є такі: 1) зростання складності і вартості заходів, що сприяють розробці наукових методів, що дозволяють заздалегідь оцінити результати прийняття кожного рішення, заздалегідь виключити неприпустимі варіанти і рекомендувати найбільш вдалі; 2) науково-технічний прогрес, швидкий розвиток техніки і технологій, що сприяли використанню розвиненого математичного апарату в проектуванні; 3) зменшення часу на прийняття рішення та підвищення відповідальності за його результати, що сприяли використанню методів аналізу й оцінки варіантів розвитку ситуації та вибору найбільш ефективного варіанта в умовах, що існують³.

Необхідність здійснення контролю процесів, що мали місце в економіці, політиці і соціальній сфері, сприяли пошуку та розробці нових підходів у прийнятті різних рішень. Вагомим аргументом для нових досліджень стали виниклі труднощі у вирішенні завдань, а також відсутність права на помилку під час їх вирішення.

¹ Литвак Б. Г. Разработка управленческого решения. Москва : Дело, 2003. С. 35

² Крючковский В. В., Петров Э. Г., Соколова Н. А., Ходаков В. Е. Введение в нормативную теорию принятия решений. Методы и модели : монография. Херсон : Гринь Д. С., 2013. С. 12.

³ Костикова А. В. Знач. праця. С. 87.

Зародження і розвиток теорії прийняття рішень можна умовно розподілити на етапи. Як видається, зародження теорії прийняття рішень можна віднести до середини XVII ст. Перший етап розвитку починається з відомої роботи Блеза Паскаля «Думки про релігію та інші предмети» (1670), в якій автор описує очікувану цінність від того, вірить людина в Бога чи ні. Даний етап характеризується дескриптивним (описовим) підходом щодо прийняття рішень. Вчені того часу спрямовували свої зусилля на визначення процесу вибору рішення людиною. При проведенні досліджень використовувалися різні методи, серед яких перевага надавалася методам психології. Закінчення першого етапу можна віднести до 40-х років XX ст.

Другий етап характеризувався нормативними підходами при прийнятті рішень. Вказані підходи полягають у визначенні ситуацій прийняття рішень та виробленні певних стандартів при їх прийнятті для вирішення завдань, що виникають. Початок другого етапу розвитку теорії прийняття рішень можна співвіднести з підготовкою в 1944 р. Дж. Нейманом і О. Моргенштерном монографії, яка вказується вище. Крім цієї роботи, у 1948 р. виходить книга американського вченого Норберта Вінера «Кібернетика, або Управління і зв'язок у тварині і машині», яка поклала початок новим підходам в управлінні різних систем: технічних, біологічних та соціальних¹.

Необхідно зазначити, що теоретичні успіхи в розвитку системного аналізу і кібернетики в поєднанні з успіхами розвитку дискретної обчислювальної техніки та інших інструментальних засобів відкрили широку перспективу автоматизації буквально всіх сфер людської діяльності². У той же час у практичному використанні нормативний підхід у теорії прийняття рішень у багатьох випадках не дозволяв вирішити виниклу проблему. На нашу думку, вказаний етап закінчується в середині 60-х років.

Третій етап розвитку теорії прийняття рішень починається з появою поняття «нечітка безліч», введеного Лотфі Заде в 1965 р. у статті «Fuzzy Sets» (у перекладі — «Нечіткі безлічі», і триває й досі. Л. Заде розширив класичне поняття безлічі, допустивши, що характеристична функція безлічі (названа Заде функцією належності для нечіткої безлічі) може приймати будь-які значення в інтервалі [0, 1], а не тільки значення 0 або 1³. Введення та формулювання зазначеного поняття відкрило нові можливості для прийняття ефективних рішень в економіці.

Даний етап характеризується системним підходом до прийняття рішення з боку певної особи. Для прийняття рішення людина отримує припис щодо опанування певними методами і прийомами теорії

¹ Кузьміна Л. П. Знач. праця. С. 52.

² Крючковский В. В., Петров Э. Г., Соколова Н. А., Ходаков В. Е. Знач. праця. С. 12.

³ Вікіпедія. URL : https://ru.wikipedia.org/wiki/Нечеткое_множество (дата звернення 05.06.2019).

прийняття рішень, які можуть бути ним використані при вирішенні поставленого завдання¹.

У цьому контексті необхідно згадати на ще дві роботи, які значною мірою розширили знання теорії прийняття рішень на початку третього етапу. Це робота Ю. О. Тихомирова «Управлінське рішення», яка була опублікована в 1972 р., і робота Ю. Козелецького «Психологічна теорія рішень», що побачила світ 1977 р. у Варшаві, а у 1979 р. перевидана видавництвом «Прогресс».

Оскільки прийняття тактичних рішень у криміналістиці під час розслідування правопорушень має психологічну основу, вважаємо за доцільне розглянути зміст роботи Ю. Козелецького більш докладно.

Цінність зазначеної роботи полягає у дослідженні автором психології прийняття рішень у контексті з математичними методами і засобами актів вибору необхідного рішення. Так, основним напрямком дослідження є розгляд питань, що відносяться до відповідних гносеологічних, психологічних і нейрофізіологічних механізмів діяльності людини. Сам автор про зміст книги писав так: «У цій роботі я стою на функціональній точці зору, згідно з якою людина є системою, яка прагне до певної мети, і одночасно є системою, що пізнає, яка переробляє інформацію про світ»². Ю. Козелецький дає оцінку теорії прийняття раціональних рішень і резюмує, що раціональне рішення залежить від структури завдання. Останні однозначно визначають оптимальну реакцію (рішення). Значною мірою зазначена теорія — це теорія прийняття рішень, в якій відсутні ті, хто ці рішення приймає³. Однак автор поряд з розглядом раціональності методологічної здійснює розвідку раціональності суб'єктивної. Такі підходи в дослідженні спостерігаються при переході від «deskриптивних» питань психологічної теорії рішень до «нормативних».

На думку автора, теорія раціональних рішень здійснила важливий вплив на розвиток психологічних досліджень процесів прийняття рішень. У процесі проведення таких досліджень психологи намагалися відповісти на такі deskриптивні питання: як фактично люди здійснюють вибір? Як насправді вони вирішують завдання, що вимагають прийняття рішення? Чи задовольняє їх поведінка елементарним постулатам методологічної раціональності?⁴ Так званий «суб'єктивний фактор», який містить уявлення щодо завдання, автором розглянуто досить докладно. Саме цей фактор і є головним предметом аналізу, здійсненого Ю. Козелецьким.

Розвиток теорії прийняття рішень здійснив дієвий вплив на формулювання тактичного рішення в криміналістиці. Про це свідчить той факт, що поняття «тактичне рішення» введено в термінологічний апарат

¹ Костикова А. В. Значч. праця. С. 87–88.

² Козелецький Ю. Психологическая теория решений. (Перевод с польск. Г. Е. Минца и В. Н. Поруса). Москва : Прогресс, 1979. С. 31–32.

³ Значч. праця. С. 16.

⁴ Значч. праця. С. 19–20.

криміналістичної тактики в 1977 р. Це зовсім не означає, що до формалізації тактичного рішення як поняття, воно не використовувалося практиками в процесі розкриття і розслідування правопорушень. Тактичні рішення приймалися особами, що здійснювали розслідування в усі часи, коли такі розслідування проводилися, однак вони не замислювалися над тим, що приймають такі рішення.

Розглянемо другу групу чинників, які сприяли виникненню тактичних рішень у теорії криміналістики — це розвиток криміналістичної тактики та її тактичних засобів.

Розвиток криміналістичної тактики відбувся одночасно з розробкою рекомендацій щодо проведення окремих слідчих дій.

Уже у першій половині XIX ст., у 1833 р., видається книга М. Орлова «Досвід короткого керівництва для провадження слідства зі свідченням пристойних узгоджень», в якій містяться окремі рекомендації тактики проведення допиту, очної ставки, пред'явлення для впізнання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину¹.

Через 5 років у Німеччині, Л. фон Ягеманн — відомий німецький юрист, у 1838–1841 рр. видає двотомне «Керівництво з судового вчення щодо розслідування»². У своїй роботі Л. фон Ягеманн приділяє значну увагу розробці наукових прийомів розкриття і розслідування злочинів. Одними з основних положень його роботи є рекомендації, які стосувалися проведення допиту. Окреме місце у роботі займає допит обвинуваченого, спрямований на швидке отримання від допитуваного визнання своєї провини. При цьому категорично заперечується застосування до допитуваного тортур³. Наявність у роботі рекомендацій щодо проведення розслідування в цілому, а також проведення окремих слідчих дій дають підстави вважати зазначену роботу фундаментом наукових основ криміналістики.

У 1841 р. Я. І. Баршев, досліджуючи основи кримінального судочинства, дає рекомендації з проведення допиту обвинуваченого, акцентуючи увагу на тому, що найкращим має бути той образ допиту, в якому робиться поступовий перехід від більш загальних питань до найбільш окремих, щоб таким чином дати привід обвинуваченому самому виявити себе і обставини злочину, також коли матеріал наступних питань запозичується з попередніх відповідей... У разі схильності допитуваного до визнання, розсудливість радить вислуховувати його не перериваючи і вже далі «майстерно випитувати у нього про те, що залишилось незрозумілим і чого бракує ще для повного

¹ *Ищенко Е. П.* Криминалистика: учебник. 3-е изд. испр. и доп. Москва : Волтерс Клувер, 2011. С. 36.

² *Сокол В. Ю.* Людвиг фон Ягеман — основатель научной системы расследования преступлений и криминалистика. *Вестник Краснодарского университета МВД России.* 2012. №2 (16). С. 63.

³ *Сокол В. Ю.* Значч. твір. С. 64.

знання¹. Вказівка на необхідність «майстерно випитувати» у допитуваного пояснення має на увазі прийняття відповідних рішень про постановку питань по суті події. Такі рішення за своїм змістом мають тактичне підґрунтя. Необхідність прийняття тактичних рішень при проведенні обшуку Я. І. Баршев обґрунтовує таким чином: «...мета, заради якої проводиться обшук, може бути досягнута тільки за допомогою особливого мистецтва, спритності і майстерності слідчого... обшук має бути проведений несподівано, з усією уважністю і наглядом над діями осіб, які живуть у будинку, що обшукується»². Фактично факт прийняття рішення в певний момент розслідування замінений характеристикою якостей слідчого, що притаманно науковим дослідженням того часу.

Наступний період розвитку криміналістики і криміналістичної тактики був ознаменований розробкою й систематизацією засобів і методів збору доказів, рекомендацій щодо організації та планування розслідування і пов'язаний з ім'ям Г. Гросса (1847–1915)³. Г. Гросс тривалий час працював судовим слідчим, і його напрацювання в галузі криміналістики знайшли своє втілення в науковій праці — «Керівництво для судових слідчих, чинів жандармерії і поліції» (1893).

У 1911 р. виходить книга Р. А. Рейсса «Наукова техніка розслідування злочинів», за редакцією С. М. Трегубова⁴. У цьому ж році німецький учений А. Вейнгарт у своїй роботі вперше надав обґрунтування терміна «тактика», можливість і доцільність використання його в діяльності з розслідування злочинів. У передмові до книги автор написав: «Книга повинна дати криміналісту-практику все те, разом узятє, що стратегія і тактика дають військовому. Ось чому я і називаю це керівництво щодо методичного розслідування злочинів «кримінальною тактикою»⁵.

У 1915 р. виходить книга С. М. Трегубова «Основи кримінальної техніки: науково-технічні прийоми розслідування злочинів»⁶, яка по суті стала доповненим варіантом книги Р. А. Рейсса, виданої трьома роками

¹ Баршев Я. И. Основания уголовного судопроизводства, с применением к российскому уголовному судопроизводству. Санкт-Петербург : Типография II отделения Собственного Его Императорского Величества канцелярии, 1841. С. 143–145.

² Баршев Я. И. Знач. праця. С. 99.

³ Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р. Криминалистика. Учебник / под ред. Р. С. Белкина. Москва : Норма-Инфра-М, 1999. С. 3.

⁴ Рейс Р. А. Научная техника расследования преступлений. URL : <https://www.twirpx.com/file/1273874/> (дата звернення 05.06.2019).

⁵ Вейнгарт А. Уголовная тактика. Руководство к расследованию преступлений. СПб : Издание Вестника Полиции, 1912. С. 5–6.

⁶ Трегубов С. Н. Основы уголовной техники. Научно-технические приемы расследования преступлений. Практическое руководство для судебных деятелей. Петроград : Изд. Юрид. кн. склада Право, 1915. 336 с.

раніше. Книга Трегубова стала першим практичним посібником подібного роду і знайомила читача з широким колом криміналістичних засобів, прийомів і рекомендацій на рівні науки того часу¹.

Значне місце у становленні криміналістичної тактики належить Б. Л. Бразоль. У роботі «Нариси з слідчої частини. Історія. Практика»² міститься розгляд окремих питань тактики слідчих дій, що розширило відомі знання з цієї проблематики. У той же час, розглядаючи тактику огляду, Бразоль не обмежується вказівкою прийомів його проведення. Він докладно характеризує необхідні для продуктивного огляду психологічні якості слідчого, його здатність логічно мислити, висуваючи версії про те, що трапилося³.

У 1925 р. виходить робота І. М. Якімова «Криміналістика. Посібник з кримінальної техніки і тактики», в якій автор описує найбільш доцільні способи та прийоми розслідування злочинів, що є прообразом сучасних криміналістичних прийомів (у тому числі й тактичних)⁴.

Найбільш значущою роботою І. М. Якімова стало видання в 1929 р. підручника «Криміналістика. Кримінальна тактика»⁵. У книзі викладені методи, прийоми і засоби розслідування, що зробило цю роботу особливо вагомим в теоретичному, практичному і навчально-методичному плані⁶.

У 1934 р. С. О. Голунський і Г. К. Рогінський видали книгу «Техніка і методика розслідування злочинів» та вже більш категорично стверджували, що в криміналістиці слід розрізняти три складові частини:

- кримінальну техніку, яка вивчає способи застосування в розслідуванні злочинів досягнень природничих наук: фізики, хімії і т. п.;
- кримінальну тактику, яка вивчає тактичні прийоми розслідування і, зокрема, як правильніше і доцільніше проводити окремі слідчі дії, як розташувати всі слідчі дії в їх взаємному зв'язку;
- методику розслідування, що вивчає найкращі прийоми розслідування окремих категорій справ⁷.

¹ Белкин Р. С. История отечественной криминалистики. Москва : Норма, 1999. С. 12.

² Бразоль Б. Л. Очерки по следственной части. История. Практика. Петроград : Гос. тип., 1916. 215 с.

³ Белкин Р. С. Знач. твір. С. 13.

⁴ Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія. Харків : Харків юридичний, 2007. С. 9.

⁵ Якимов И. Н. Криминалистика. Уголовная тактика. Москва : Народный комитет внутренних дел РСФСР, 1929. 312 с.

⁶ Яблоков Н. П. Иван Николаевич Якимов — один из основателей отечественной криминалистики как науки и учебной дисциплины. Вестник Московского университета. Серия 11. Право. 2014. №4. С. 9.

⁷ Голунский С. А., Рогинский Г. К. Техника и методика расследования преступлений / под ред. М. С. Строговича. Москва : Советское законодательство, 1934. Вып. 1. С. 4.

Таким чином, з середини 30-х років ХХ ст. у криміналістиці почалося формування її більш розвиненої системи, де кримінальна тактика і методика розслідування злочинів, поряд з технікою, визначалися як самостійні частини цієї науки. І вже в 70-х роках криміналістична тактика, як самостійний розділ криміналістики, був загальноновизнаним. Кінцевою метою формування зазначеного розділу була необхідність у наданні допомоги слідству у вирішенні проблем інтенсифікації слідчої діяльності.

Розвиток криміналістичної тактики відбувався в напрямку вироблення нових засобів тактики, а також удосконалення вже наявних. Розслідування злочинів настійно вимагало розробки нових тактичних прийомів і рекомендацій щодо їх застосування при проведенні слідчих дій. Тенденції до оптимізації слідчої діяльності сприяли появі вимог щодо правильного, безпомилкового використання засобів криміналістичної тактики. Ситуаційно криміналістична тактика вимагала нових розробок, однією з яких стало введення в науковий обіг поняття «тактичне рішення». Саме тактичне рішення включає до свого змісту вибір, який здійснює особа у кримінальному провадженні, що є вкрай необхідним для правильного та своєчасного застосування засобів криміналістичної тактики.

Висновки. Розглянуті фактори відіграли вирішальну роль у появі тактичного рішення. Вказана роль обумовлюється наявністю певних інформаційних складових, що стали «каталізаторами» процесу формування поняття «тактичне рішення». Нові досягнення у теорії прийняття рішень і паралельно становлення і розвитку криміналістичної тактики призвели до здійснення наукових досліджень і введенню в термінологічний апарат криміналістики поняття «тактичне рішення». Зазначені фактори мають тенденцію до постійного оновлення, що знаходить своє відображення у нових дослідженнях тактичного рішення у теорії криміналістики, визначення місця і ролі тактичних рішень у процесі розслідування (судового розгляду) кримінальних правопорушень.

Розгляд передісторії виникнення тактичних рішень у теорії криміналістики дозволив визначити об'єктивні передумови появи їх поняття та доповнив новими знаннями теоретичні основи тактичних рішень у криміналістиці. Ефемерність тактичного рішення, з одного боку, і його дієвість при застосуванні — з іншого, дають можливість зробити висновок щодо необхідності подальшого його наукового дослідження. Одним із таких напрямів є зазначені у роботі фактори, динаміка розвитку яких є невичерпним джерелом інформації щодо нових досліджень тактичних рішень.

References

- Averyanova, T. V., Belkin, R. S., Koruhov Yu.G. & Rossinskaya, E. R. (1999). *Kriminalistika*. Uchebnik. / Pod red. R. S. Belkina. Moskva: Norma-Infra-M [in Russian].
- Barshev, Ya. I. (1841). *Osnovaniya ugovnogo sudoproizvodstva, s primeneniem k rossiyskomu ugovnomu sudoproizvodstvu*. SPb.: Tipografiya II otdeleniya Sobstvennogo Ego Imperatorskogo Velichestva kantselyarii [in Russian].

- Belkin, R. S. (1979). *Kurs sovetskoj kriminalistiki*: v 3 t. T. 3. Kriminalisticheskie sredstva, priemy i rekomendatsii. Moskva: Akad. MVD SSSR [in Russian].
- Belkin, R. S. (1988). *Kriminalistika: problemy, tendentsii, perspektivy*. Ot teorii — k praktike. Moskva: Yurid. Lit [in Russian].
- Belkin, R. S. (1997). *Kurs kriminalistiki*: v 3 t. T. 3. Kriminalisticheskie sredstva, priemy i rekomendatsii. Moskva: Yurist [in Russian].
- Belkin, R. S. (1999). *Istoriya otechestvennoy kriminalistiki*. Moskva: Norma [in Russian].
- Belkin, R. S. (2000). *Kriminalisticheskaya entsiklopediya*. Moskva: Megatron HHI. 2-e izd. dop [in Russian].
- Belkin, R. S. (2001). *Kriminalistika: problemy segodnyashnego dnya*. Zlobodnevnnye voprosy rossiyskoj kriminalistiki. Moskva: NORMA [in Russian].
- Brazol, B.L. (1916). *Ocherki po sledstvennoy chasti Istoriya*. Praktika. Petrograd: Gos. tip [in Russian].
- Byikov, V. M. (1980). *Takticheskoe reshenie sledovatelya*. Ugolovno-pravovyye i protsessualnyye garantii zaschity konstitutsionnykh prav grazhdan. Kalinin [in Russian].
- Dulov, A. V., Novik, Yu. V. (1981). *Ponyatie i struktura takticheskogo resheniya, prinimaemogo sledovatelem pri proizvodstve sledstvennogo deystviya*. Teoreticheskie problemy kriminalisticheskoy taktiki. Sverdlovsk [in Russian].
- Golovin, A. Yu. (2002). *Kriminalisticheskaya sistematika*. Moskva: LeksEst [in Russian].
- Golunskiy, S. A., Roginskiy, G. K. (1934). *Tehnika i metodika rassledovaniya prestupleniy* / Pod red. M. S. Strogovicha. M.: Sovetskoe zakonodatelstvo, Vyip. 1 [in Russian].
- Ischenko, E. P. (2011). *Kriminalistika: uchebnik*. 3–e izd. ispr. i dop. Moskva: Volters Kluver [in Russian].
- Kostikova, A. V. (2012). Istoricheskie aspekty razvitiya teorii prinyatiya resheniy. *Filosofiya Nauki*. #4 (55) [in Russian].
- Kozeletskiy, Yu. (1979). *Psichologicheskaya teoriya resheniy* (Perevod s polsk. G. E. Mints a V. N. Porusa). Moskva: Progress [in Russian].
- Kryuchkovskii, V. V., Petrov, E. H., Sokolova, N. A. & Khodakov, V. E. (2013). *Vvedenie v Normativnuyu teoriyu prinyatiya resheniy*. Metody i modeli: monografiya. Herson: Grin D. S [in Ukrainian].
- Kuzmina, L. P. (2009). Razvitie teorii prinyatiya resheniy v menedzhmente. *Vestnik Kazanskogo energeticheskogo universiteta*, #2 [in Russian].
- Litvak, B. G. (2003). *Razrabotka upravlencheskoho resheniya*. Moskva: Delo [in Russian].
- Novik, Yu. I. (1979). *Nauchnyye osnovy prinyatiya takticheskikh resheniy pri proizvodstve sledstvennykh deystviy*: avtoref. dis. ...kand. yurid. nauk. Minsk [in Russian].
- Rejs R. A. *Nauchnaya tehnika rassledovaniya prestuplenij*. URL : <https://www.twirpx.com/file/1273874> [in Russian].
- Shepiko, V. Yu. (2007). *Kryminalistychna taktyka (systemno-strukturnyi analiz)*: monohrafiya. Kharkiv: Kharkiv vurydychnyi [in Ukrainian].
- Sokol V. Yu. (2012). Lyudvig fon Yageman — osnovatel Nauchnoy sistemy rassledovaniya prestupleniy i kriminalistiki. *Vestnik Krasnodarskogo universiteta MVD Rossii*. #2 (16) [in Russian].
- Tregubov, S. N. (1915). *Osnovy ugolovnoy tehniki*. Nauchno-tehnicheskie priemy rassledovaniya prestupleniy. *Prakticheskoe rukovodstvo dlya sudebnykh deyatelay*. Petrograd: Izd. Yurid. kn. sklada Pravo [in Russian].

- Tsvetkov, S. I. (1977). *Sostoyanie i perspektivnyi ispolzovaniya dannyih Nauki upravleniya v kriminalistike*: avtoref. dis. ...kand. yurid. nauk. Moskva [in Russian].
- Tsvetkov, S. I. (1992). *Kriminalisticheskaya teoriya prinyatiya takticheskikh resheniy*: avtoref. dis. ... d-ra yurid. nauk. Moskva. URL:<https://mydisser.com/ru/catalog/view/6/349/9027.html> [in Russian].
- Veyngart, A. (1912). *Ugolovnaya taktika. Rukovodstvo k rassledovaniyu prestupleniy*. SPb, Izdanie Vestnika Politsii [in Russian].
- Wikipedia*. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Nechetkoe_mnozhestvo [in Russian].
- Yablokov, N. P. (2014). Ivan Nikolaevich Yakimov — odin iz osnovateley otechestvennoy kriminalistiki kak Nauki i uchebnoy distsipliny. *Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya I1. Pravo. #4* [in Russian].
- Yakimov, I. N. (1929). *Kriminalistika. Ugolovnaya taktika*. Moskva: Narodniy komitet vnutrennih del RSFSR [in Russian].
- Yakushin, S. Yu. (2008). Takticheskie resheniya sledovatelya i sredstva ih realizatsii pri rassledovanii prestupleniy: ishodnyie polozheniya chastnoy kriminalisticheskoy teorii. *Uchenyie zapiski Kazanskogo gos. un-ta*. T. 150. Kn. 5 [in Russian].

О. Ю. Булудуков

ПРЕДЫСТОРИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ТАКТИЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ В КРИМИНАЛИСТИКЕ

Рассмотрены основные факторы, появление и существование которых считается информационной основой возникновения тактических решений в криминалистике.

При рассмотрении предыстории возникновения тактических решений в криминалистике использовались методы анализа и синтеза.

В статье акцентируется внимание на выяснении информационных источников, которые способствовали появлению нового понятия в криминалистике и криминалистической тактике. Отмечается существование ряда факторов, имеющих общий и частный характер по отношению к возникновению понятия «тактическое решение» в криминалистике. Указанные факторы делятся на две группы, которые связаны: 1) с зарождением и развитием теории принятия решений; 2) с зарождением, развитием криминалистической тактики и ее средств.

Ключевые слова: криминалистическая тактика; тактическое решение; теория принятия решений; уголовное правонарушение.

О. Bululukov

BACKGROUND OF THE TACTICAL DECISIONS IN CRIMINALISTS

The main factors are considered, the appearance and existence of which is the information basis for the emergence of tactical decisions in criminalists. It is Noted that these issues in the forensic literature are considered fragmentarily.

Purpose. The purpose of this article is to identify and disclose the factors that influenced the occurrence of tactical decisions in criminalists.

When considering the history of tactical decisions in criminalists, analysis and synthesis methods were used.

The article focuses on the clarification of information sources (factors) that contributed to the emergence of a New concept in criminalists and criminalists tactics. It is Noted that these factors, in relation to the emergence of the concept of tactical

decision in criminalists, are of a general and private Nature. These factors are divided into two groups that are associated: 1) with the emergence and development of decision theory; 2) with the emergence and development of criminalists tactics and its means. Interest in the study of decision-making problems was caused by the development of society, the increase in industrial production and the emergence of large enterprises. The Need to perform complex tasks contributed to the scientific search for ways to solve them. When considering the first group of factors, attention is focused on works related to the study of probability theory and mathematical statistics, as well as game theory. Particular attention is paid to the work of Y. Kozeletsky, "Psychological Theory of Decision Making". The consideration of the second group of factors related to the development of criminalists tactics and its means was carried out by analyzing literary sources from the beginning of the 19th century. Particular attention is paid to the works of Y. I. Barshev and an analysis of their contents is made, regarding the tactics of investigative actions. The conclusions of the article focus on the fact that the development of criminalists tactics is carried out by developing New tools and improving existing ones. The article concludes about the decisive role of decision theory and criminalists tactics in the formation of the concept of tactical decision.

Keywords: criminalists tactics; tactical decision; decision theory; criminal offense.

Надійшла до редколегії 12.06.2019